

گورنوشته پهلوی ساسانی نویافته در جدول ترکی بالاده کازرون (کازرون هفده^۱)

سیروس نصراله‌زاده*

عمادالدین شیخ‌الحکمایی**

چکیده

کتیبه حاضر یکی دیگر از گورنوشته‌های است که به فراوانی در منطقه کازرون یافته شده است. تاکنون حدود هفده کتیبه از این منطقه پیدا و خوانده شده است که غنای حضور زردشتیان در سه چهارم قرن نخست هجری در این منطقه و نیز حضور کتابت مستمر، از دوران ساسانیان تا سده‌های نخستین اسلامی در ایران، را گواه است. این گورنوشته‌ها، هم‌چون تمامی گورنوشته‌های دیگر، به الفبای متصل کتابی (پهلوی ساسانی) نوشته شده است. نام آمده بر این کتیبه مهربوزید پسر مهربوزید است که در ماه آبان در گذشته است.

کلیدواژه‌ها: گورنوشته، پهلوی ساسانی، کازرون، کتیبه.

کتیبه حاضر گورنوشته‌ای دیگر از مجموعه گورنوشته‌های به خط و زبان پهلوی ساسانی است که به تازگی و در هنگام تسطیح زمین برای کشاورزی در زمین‌های شخصی در روستای جدول ترکی (جو ترکی، جوب ترکی، جوغ ترکی) از توابع بالاده شهرستان کازرون در استان فارس در فعالیت کشاورزی به دست آمده است. تنها چهار سطر نخست آن باقی مانده و لبه سمت راست آن پریدگی دارد. آنچه در اختیار نگارندگان قرار دارد تنها تصویری نه چندان واضح و مناسب از این کتیبه است (نک. تصویر کتیبه)؛^۱ به همین دلیل از

* دانشیار فرهنگ و زبان‌های باستانی، پژوهشکده زبان‌شناسی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

cyrusnasr@gmail.com

** پژوهشگر مؤسسه باستان‌شناسی، دانشگاه تهران، emad_hokamiai@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۶/۳، تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۸/۲۰

اندازه و جزییات کالبدی آن اطلاع دقیقی نداریم. منطقه جره و بالاده که هنوز در گویش مردم گره تلفظ می‌شود، از قدیم، از شهرهای ولایت شاپور بوده و آتشکده یا چهارتاقی بزرگ جره در این بخش قرار دارد. تنها کتیبه خط پهلوی که پیشتر در این بخش از شهرستان کازرون، یافت شده است، کتیبه میدانک (کازرون یک) در فاصله حدود ۳ کیلومتری روستای بالاده، در حدود ۴۵ کیلومتری جنوب شرقی کازرون در روستای بالاده و دره میدانک، در کنار جاده به سمت فراشیند و برفراز کوه است. کتیبه حاضر شبیه به درپوش‌های تابوتی که پیش از این مشابه آن دیده نشده و بر یک سطح صاف کنده شده و تا حدودی به کتیبه تل اسپید (کازرون یازده) و نیز کتیبه حسین‌آباد، به صورت دایره شکل، (کازرون چهار)، شبیه است.^۵ با توجه به آن که سنت ساخت درپوش‌های متحرک استودان در ایران باستان عمدتاً به شکل نیم استوانه‌ای است، اما این کتیبه بر سطحی صاف کنده شده که شاید بتوان این موضوع را دلیلی بر تأثیرپذیری از سنت تازه آن سده، یعنی ورود اسلام و متاثر از شیوه کتیبه‌سازی و تدفین اسلامی دانست. در هر صورت، فرد در گذشته، بر اساس سنت دین زردشتی که هواسپاری (exposure/ disposal) است دفن شده است. نکته دیگری که می‌تواند مؤید این نظر باشد، نوع خط کتیبه است که بر خلاف دیگر کتیبه‌های یافته شده در این منطقه، عمق و زیبایی کمتری دارد و به نظر می‌رسد که زمان کمتری برای کتابت و حجاری آن صرف شده و شاید آن را متاخرتر از کتیبه‌های دیگر گورنوشته بتوان دانست.

حرف‌نویسی

1. $\underline{Z}NE d'hmk'$
2. $[wh]št bhl mtrb(w)cyt'$
3. $msb(w)cyt'n$
4. $QDM BYRH 'p'n$

آوانویسی

1. ēn daxmag
2. $[wahi]št bahr Mihr-bōzīd$
3. Meh-b(ō)zīdān
4. abar mäh Ābān

« این دخمه^۲ بهشت‌بهر^۳ مهر‌بوزید^۳ پسر مه‌بوزید،^۴ در ماه آبان »

پی‌نوشت و تعلیقات

۱. شماره‌گذاری‌های کتیبه‌های یافته شده در کازرون و بیشاپور بر اساس نصراله‌زاده ۱۳۸۵ و نیز نصراله‌زاده (زیر چاپ) است. شرح پیدایی کتیبه و تهیه عکس و بررسی منطقه را شیخ‌الحکمایی و قرائت کتیبه را نصراله‌زاده انجام داده‌اند.
۲. از آقای اصغر فخار برای ارسال تصاویر سپاسگزاریم.
۳. نصراله‌زاده، زیر چاپ

سطر نخست

عبارت آمده در سطر یکم مانند ساخت دیگر گورنوشته‌ها «این دخمه» است. صورت واژه دخمه در این کتیبه، بر خلاف تمام صورت‌های آمده در گورنوشته‌های دیگر، با املاء پر یا کامل (Scriptio plena) آمده است. عبارت این دخمه (ēn daxmag) در کتیبه‌های اقلید؛ تخت طاووس ۱ و ۲ و ۴؛ اصفهان (زیرآب)؛ کازرون ۷؛ شاه اسماعیل ۳؛ نقش رستم ۲؛ سمیرم ۱؛ و گاه این عبارت به صورت ēn daxmag I در کتیبه‌های تخت طاووس ۳؛ پاسارگاد ۴؛ شاه اسماعیل ۱ و ۲ و ۴ و ۶؛ نقش رستم ۳-۲ و ۶ و ۹؛ سمیرم ۲ و ۳ آمده است. علاوه بر دخمه، واژگان اشور و استودان و گور هم در دیگر گورنوشته‌ها آمده است (برای تفصیل آن ← نصراله‌زاده، زیر چاپ).

سطر دوم

در سطر دوم عبارت بهشت‌بهر به معنی مرحوم در بسیاری از گورنوشته‌ها آمده است. عبارت «بهشت‌بهر» (wahišt bahr) و گاه «برای بهشت‌بهر» (wahišt bahr rāy)، می‌آید. «بهشت‌بهر» در کتیبه‌های کازرون ۱، ۴، ۵ (دو بار در سطرهای ۵ و ۹)، ۶، ۷، ۱۳، ۱۶، نقش رستم ۱ (کتیبه نخست)، سمیرم ۲؛ تنگ کرم ۱؛ و عبارت wahišt bahr rāy در کتیبه تخت طاووس ۴ آمده است. نام متوفا مهر‌بوزید، با بازسازی، خوانده شده است. این نام در چند اثر مهر ساسانی و در نام‌های ایرانی در منابع سریانی آمده است (Gignoux 1986: 127 no.)

637: *Mihr-bōzēd.*, Gignoux 2003: 49 no. 231: *Mihr-bōzēd.*, Gignoux et al 2009: 100
(no. 291a: *Mihr-bōzēd*)

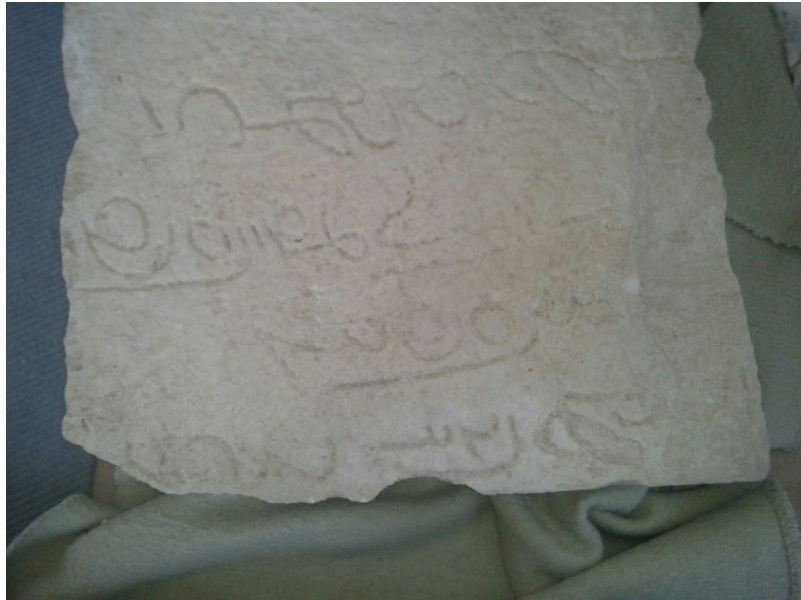
سطر سوم

نام آمده در سطر سوم نام پدر متوفا است که از ساخت نسبت نام شخص + نام پدر + «ان» نسبت استفاده شده است و از ساخت‌های غالب در کتیبه‌ها و متون پهلوی است. جزء نخست ms/ meh به معنای «مه(تر)، بزرگ(تر)» است (مکنزی، ۱۳۷۳: ۱۰۶) که در متون پهلوی به صورت ms و در مهر و اثرمهرهای ساسانی هم به صورت ms (برای صورت ms مثل Meh-Vispur/ mswspwl و Mehtar-zād/ mstlz't (Gignoux 2003: 48, nos. 219, 218) و برای myh مثل Meh-būd/ myhbwtly (Gignoux 1986: 122, no. 607., Gignoux 2003:) 217, no. 48) و هم به صورت myh آمده است. جزء دوم هم بوزید است که در شماره ۲ ذکرش رفته است.

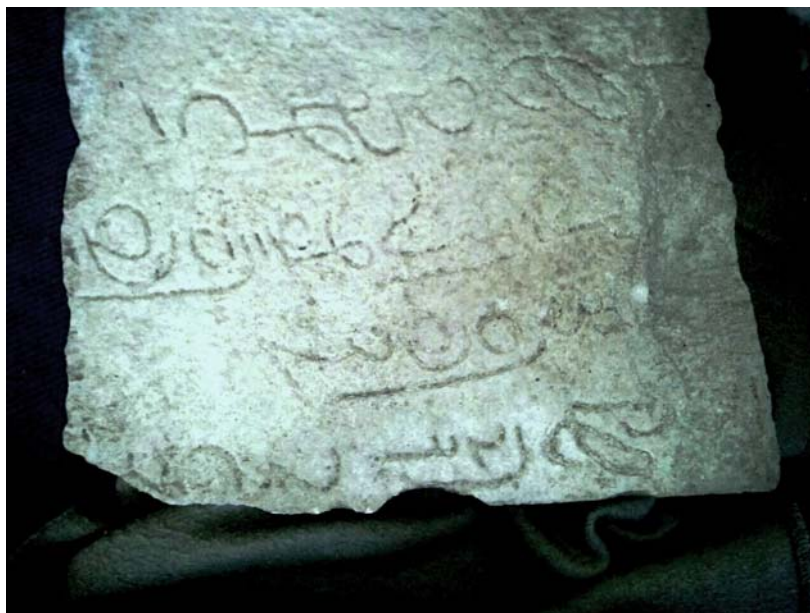
سطر چهارم

نام ماه خوانده شده «آبان» است. قرائت دیگر می‌تواند «آذر» باشد. شیوه تاریخ‌نویسی در گورنوشته‌هایی که تاکنون به دست آمده به ترتیب عبارت است از ماه-سال-روز. در کتیبه‌های اقلید، تخت طاووس ۱ و ۲؛ کارزون ۲، ۳ و ۱۴ چنین ساختی آمده است. در کتیبه اقلید تاریخ‌نویسی با واژه im آغاز می‌شود: im *māh* Ābān abar *sāl* šaš Yazdgird šāhān :šāh ud *rōz* xwar [abar] *māh* Xōrdād ī abar : احتمالاً با واژه *sāl* 33 ī Yazdgirdud *rōz* Warahrān در کتیبه حاضر به طور مشخص با واژه abar آمده است. در کتیبه‌های متقدم ساسانی و در گورنوشته اقلید و نیز در انجامه متون پهلوی واژه abar معمولاً برای سال می‌آید.

سیروس نصرالهزاده و عمادالدین شیخ‌الحکمایی ۱۹۵

تصویر کتیبه (عکس از شیخ‌الحکمایی)

کتابنامه

نصراله زاده، سیروس (۱۳۸۵). کتیبه‌های پهلوی کازرون، کازرونیه، تهران: نشر کازرونیه.
نصراله زاده، سیروس (زیر چاپ). کتیبه‌های خصوصی دوره ساسانی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

Gignoux, Philippe (1986). Noms propres sassanides en moyen-perse épigraphique, *Iranisches Personennamenbuch II/2*, Wien.

Gignoux, Philippe (2003). Noms propres sassanides en moyen-perse épigraphique Supplément (1986-2001), *Iranisches Personennamenbuch II/3*, Wien.

Gignoux, Ph, Jullien, Ch, Jullien, F. (2009). *Iranisches Personennamenbuch, Band VII: Iranische Namen in Semitischer Nebenerlieferungen, Faszikel 5: Noms Propres Syriaques d'Origine Iraniennes*, Wien.